

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för Veterinärmedicin och husdjursvetenskap
Hippologenheten

Seminariekurs i hästens biologi, 5 hp

2012

Hur påverkas föls beteende och hull av avvänjning?

Susanna Harjaluoma

Strömsholm

HANDLEDARE:

Linda Kjellberg, Strömsholm

Seminariekurs i hästens biologi (HO0084) är en obligatorisk del i hippologutbildningen och syftar till att ge de studerande grundläggande träning i att självständigt och på ett vetenskapligt sätt kunna analysera och relatera olika värden, samt redogöra för uppgift skriftligt och muntligt. Föreliggande arbete är således ett studentarbete på A-nivå och dess innehåll, resultat och slutsatser bör bedömas mot denna bakgrund.

INNEHÅLL

INLEDNING	4
MATERIAL OCH METOD.....	4
RESULTAT	4
DISKUSSION	7
Slutsats	10
SAMMANFATTNING	10
REFERENSER.....	11

INLEDNING

I dag finns det 362 700 hästar i Sverige (Jordbruksverket, 2012). Inom ASVH, Avelsföreningen för svenska varmblodiga hästar, föddes 2303 föl år 2012 (ASVH, 2013). Siffran för det sammanlagda antalet av födda föl är större och alla de fölen har blivit avvanda på ett eller annat sätt.

I det vilda håller stoet sitt föl inom fem meters distans i fem månader efter födseln. Därefter börjar stoet spendera mindre och mindre tid för att hålla fölet så nära. Efter fölets första åtta månader kan man inte se någon större skillnad i stoets beteende att lämna fölet ifrån sig. När stoet låter fölet komma ifrån sig betyder det även att fölet har blivit mogen nog för att börja utforska omgivningen och tagit mer och mer kontakt med andra föl som befinner sig i flocket. Det här beteendet både från stoet och också fölet tyder på att avvänjning har påbörjat på ett naturligt sätt. (Tyler, 1972)

I världen finns det flera olika metoder om hur fölen kan avvänjas från stona. Varje uppfödare har sin metod och åsikter varför just den metoden är gynnsammaste för föl. Flera yttre faktorer som sällskap, inhysningssystem, foder m.m. påverkar hela avvänjningsprocessen och det är kanske svårt att ta hänsyn till alla dem. Avvänjning är en stressig och traumatisk period för fölet hur det än avvänjs (Andersson & Lindberg, 2007).

I Sveriges djurskyddsföreskrifter står det att man inte bör vänja av föl innan det har blivit minst fem månader gammalt. På bestämmelserna står det även de metoderna som man bör använda sig av vid avvänjning. (Jordbruksverket, 2011)

Även fölets sömn blir störd av avvänjning och risken ökas att fölet sover mindre liggande och kortare stunder. I Rapid Eyed Movement, REM-sömn sorterar och bearbetar hästarna nya intryck de fått ifrån omgivningen och därför denna sömn är viktigt speciellt för föl och unghästar. Hästar kan endast sova REM-sömn liggande. (Rundgren, 2012 personligt meddelande)

Avvänjning ökar stresshormoner i fölets kropp vilket kan leda till en rad problem. Fölet kan tappa aptit under en period vilket kan leda till viktnedgång. Fölet kan även utveckla beteendestörningar. Krubbitning, vävning och boxvandring är de vanligaste beteendestörningar hos fölen. Om fölet drabbas av en eller flera beteendestörningar följer de oftast fölet livet ut. (Heleski et al, 2002; Nicol et al, 2002)

Studiens syfte är att öka kunskapen om olika metoder som används för att undvika vikt förlust och beteendestörningar hos fölen vid avvänjning. Studiens frågeställning är hur påverkas fölens beteende och hull av avvänjning?

MATERIAL OCH METOD

Materialet hämtades från olika databaser som Sveriges Lantbruksuniversitet har tillgång till. Följande databaser användes: PubMed, Web of Knowledge, Science Direct och Google Scholar. Sökorden som användes: *weaning**, *young horse**, *foal*, *weanling* *foa*l*, *behavior**, *feeding**, *diet**, *welfare**.

RESULTAT

I svenska djurskyddsföreskrifter står tydliga rekommendationer för avvänjning av föl i Sverige. Enligt dem bör man inte vänja av föl som är yngre än fem månader. När avvänjning sker, bör den ske enligt något av följande sätt (Jordbruksverket, 2011):

- Naturlig avvänjning, vilket innebär att fölet går med stoet så länge fölet får dia
- Stegvis avvänjning vilket innebär att en del av dygnet går fölet tillsammans med andra föl eller i utrymme bredvid stoet. Resten av dygnet får fölet fortfarande gå tillsammans med stoet
- Avvänjning med hjälp av andra föl vilket innebär att fölet avvänjs från stoet och förs direkt till en grupp med föl som det känner igen.

Foderstaten har betydelse för hur fölen reagerar och betar sig vid och efter avvänjning. Nicol et al (2005) har undersökt betydelsen med två fölgrupper som avvants med två olika metoder; antingen med en abrupt avvänjning eller med en stegvis avvänjning. Den abrupta metoden betyder att fölen vänjs av stona i stallet och förs till en lösdrift som en grupp. Stegvis avvänjningen innebär att stona och fölen står i en lösdrift minst en månad före avvänjning och fölen avvänjs stegvis och lämnas i en välkänd omgivning med de andra fölen. Inom de två grupperna var fölen uppdelade i ytterligare två grupper med olika foderstater; en baserad på fett och fibrer och en baserad på socker och stärkelse. De fölen som blev avvanda stegvis från stona och hade foderstat baserad på fibrer och fett var lugnaste och stressade minst under och efter avvänjningens gång. Fölen med foderstat baserad på socker och stärkelse galopperade mest efter avvänjning och var stressigaste. I allmänt beteende eller tillväxt märktes ingen större skillnad mellan de två foderstatgrupperna. Slutsatser som drogs i studien var att den mest stressiga metoden anses vara när fölet står uppstallat i egen box och förs till en okänd lösdrift, foderstaten är baserad på socker och stärkelse och fölet avvänjs med en gång ifrån sin mamma. Metoden där fölet avvänjs stegvis i en välkänd omgivning och det har sällskap av andra föl eller unghästar samt foderstaten är baserad på fibrer och fett anses vara bättre för både fölets fysisk och psykisk hälsa. (Nicol et al, 2005)

Rogers et al (2004) undersökte två populära avvänjningsmetoder i Nya Zeeland och hur de metoderna påverkade fölens dagliga vikt. I studien användes en grupp av 16 engelska fullblods föl som gick på bete med stona innan studien påbörjades. Fölen var födda på samma stuteri och hade därmed samma bakgrund. Fölen (med stona) delades i två grupper och två metoder användes: Den ena kallades för progressiv metod och den andra för abrupt metod. Den progressiva metoden innebär att ett sto togs ifrån gruppen varje dag tills alla stona var utflyttade. Stona togs ifrån enligt fölens åldrar, dvs. Stoet som hade det äldsta fölet i gruppen togs ifrån först och så vidare. Stona flyttades till ett annat bete, minst 900 meter ifrån betet där den ordinarie gruppen befann sig. Den abrupta metoden innebär att alla stona togs ifrån på samma dag. I båda grupperna var två äldre ston som inte hade föl. Grupperna indelades och fördes till var sin bete en månad före studien påbörjades. Igenom snitt ålder i grupperna var 187 och 182 dagar med avvikelse på 33 respektive 28 dagar. Fölen hade fri tillgång till grovfoder. Vikten på fölen var registrerad varannan vecka sedan födseln tills de var 480 dagar gamla med avvikelse på 31 dagar. Fölens vikt följdes och registrerades varannan dag under en månadstid, två veckor innan och två veckor efter avvänjningen. Studien gav följande resultat: det fanns ingen signifikant skillnad i vikterna mellan grupperna under den månadstiden vid avvänjningen. Däremot alla fölen hade viktneđgång under fem dagars period vid avvänjning och vikten blev återställd ungefär efter 10 dagar efter avvänjning. Rogers et al (2004) kunde inte heller se någon större skillnad i fölens vikt när de skärskådade vikterna sedan födseln tills de fyllde 480 dagar. Slutsatsen som drogs var att de två metoderna påverkade inte signifikant på fölens vikt och det inte fanns större skillnader mellan metoderna. (Rogers et al, 2004)

Dallaire och Ruckebusch (1974) gjorde en studie för att se om foder har någon betydelse för hästens sömn. De studerade tre ponnyer som var sex månader, ett år och sex år gamla. Ponnyerna studerades i flera veckor med hjälp av elektroder för att kunna se hjärnaktivitet när

hästen sover. Med informationen kunde de studera hur hästens beteende blev påverkad av tid av sömnen till relation av foderstat. De studerade olika beteende som hur aktiva ponnyerna var under vaket tillstånd, hur många perioder de sov och om det skedde liggande eller stående. Ponnyerna utfodrades först en period med hö och havre med följd av en period endast med hö. Studien gav följande resultat: hjärnaktivitet är högst vid REM-sömn. Vad Dallaire och Ruckebusch (1974) tydligt kunde se var att den yngsta ponnyn hade längst vilotid. Alla tre ponnyer sov i snitt fem till sju perioder under dygnet men den yngsta sov längre perioder och mest liggande, även på dagtid. De två äldre sov maximalt två gånger liggande under dygnet och endast under natten. När ponnyer utfodrades endast med hö istället för hö och havre kunde man tydligt se att den sammanlagda vilotiden ökade hos alla tre ponnyerna fast antalet av perioder inte ökades. (Dallaire & Ruckebusch, 1974)

Heleski et al (2002) undersökte hur olika inhysningssystem påverkar föls beteende vid avvänjningen. De använde tolv Quarter föl i sin studie; sex uppstallade i egna boxar och sex gick som en grupp på en lösdrift. Fölens beteende studeras två dagar i veckan, sex timmar per dag. Fölens ålder igenom snitt var fyra och halvt månader. De såg tydligt i sin studie att de uppstallade fölen spenderade tid åt att slicka/tugga på väggar, sparka på väggar, boxvandra eller att skrapa golvet. Fölen ute i gruppställning spenderade tid åt social kontakt som lek med varandra, de visade vänliga och aggressiva gester åt varandra, betade och höll sig inom tio meters avstånd till resten av gruppen. Slutsatsen drogs att fölet som avvänjs uppstallat i en egen box har större risk att utveckla beteendestörningar än fölet som avvänjs i grupp med andra föl eller unghästar. Vad Heleski et al (2002) kom fram till i sin studie också var att föl som avvänjs uppstallade i egna boxar ligger ner mer än föl i grupp på en lösdrift. Orsaken till detta kan vara obekvämbädd eller otrygghet bland flockmedlemmar i lösdriften. (Heleski et al, 2002)

Haupt et al (1983) gjorde en studie om två avvänjningsmetoder. Ena metoden innebar att fölen blev avvanda enskilt i en box och den andra metoden innebar att fölen blev avvanda i par i en box. I studien användes 22 Shetland-ponnyer i åldrar fyra till sex månader. Åtta av ponnyerna avvandades enskilt och 14 avvandades i par. Ponnyerna delades in i grupper om tre och tre så att lika gamla ponnyer avvandades samtidigt. Två av de tre ställdes i box tillsammans direkt efter avvänjning och den tredje ställdes i box ensam direkt efter avvänjning. Fölen kunde höra och troligtvis känna lukten av andra föl men inte se dem. Varje ponny observerades i femton minuter direkt efter avvänjning och sex timmar, 12 h, 24 h och en vecka efter avvänjning. Beteenden som registrerades var stegen som togs med början av höger framben, gnägningar, skrapningar, urinerings och avföringar. Även blodprov togs efter varje observations tillfälle förutom efter 12 h för att se kortisol-nivå hos fölen. Resultatet visade att nivån av kortisol inte påverkades av avvänjningen hos fölen. Oavsett metoden ökades alla de registrerade beteendena hos alla fölen direkt efter avvänjningen, dock fölen som avvandades i par lugnade ner sig fortare än de enskilt avvanda fölen. Den signifikanta skillnaden var ökad mängd av gnägningar hos enskilt avvanda fölen. Slutsatsen som drogs i studien var att fölen som blev avvanda i par verkade vara mindre stressade direkt efter avvänjning än fölen som avvandades enskilt. De registrerade beteendena försvann fortare hos fölen som avvandades i par. (Haupt et al, 1983)

Waters et al (2002) studerade unghästars beteendestörningar. Studien pågick i fyra år och i den ingick 225 unghästar av rasen engelskt fullblod. De flesta av unghästarna togs in i studien som nyfödda föl men några även något senare, dock yngre än ett år. 35 föl följdes i tre till fyra år, 63 föl i två till tre år, 68 föl i ett till två år och 59 föl i mindre än ett år. Varje föl observerades precis innan, vid och två till fyra månader efter avvänjningen, i sammanlagt i tio timmar. Fölen hade olika ägare och efter avvänjningen hölls regelbundet kontakt med ägarna för att kunna följa beteendena. Avvänjningsmetoder i den här studien var fem olika; abrupt i

box, abrupt i fölgrupp på bete, abrupt i fölgrupp i sällskap av två äldre stona som ej hade egna föl på lösdrift eller naturlig stegvis avvänjning från stoet på bete. Information som registrerades av stona var deras rang i flocken de befann sig i. Beteenden som registrerades hos fölen var följande: krubbitning, boxvandring, vävning och träbitning. Fyra månader efter avvänjningen fick ägarna ta hem sina föl och då fick de instruktioner att ta kontakt ifall fölet visade tecken på dessa beteendestörningar. När fölens ägare kontaktade forskarna efter att ha sett tecken på beteendestörningar så åkte en person från teamet ut för att bekräfta att fölet hade utvecklat en beteendestörning. Resultatet av studien var följande: 34,67% av fölen visade beteendestörningar. 10,5% drabbades av krubbitning igenom snitt ålder 20 veckor. 4,6% drabbades av vävning igenom snitt 60 veckor gamla. Boxvandring visade 2,3% av fölen igenom snitt 64 veckor gamla och träbitning utvecklades 30,3% av fölen igenom snitt 30 veckor gamla. Det visade sig att fölen vars ston befann sig lågt eller i mitten i rangen hade mindre risk att utveckla beteendestörningar än fölen till ranghöga ston. Studien visade även att fölen som blivit avvanda enskilt i box har tydlig ökad risk att utveckla beteendestörningar än fölen som blivit avvanda med de andra metoderna. Fölen som gick i en grupp på bete hade minst risk att utveckla beteendestörningar. Slutsatsen som drogs av studien var att både metod och inhysningssystem spelar en stor roll för utveckling av beteendestörningar hos fölen. Avvänjning i grupp på bete och naturlig avvänjning har minst risk för beteendestörningar. (Waters et al, 2002)

DISKUSSION

I det vilda kan stoet börja vänja av fölet vid fem månader efter födseln (Tyler, 1972). Kan anses att då kan även människa påbörja avvänjningen fem månader efter fölets födsel eftersom det till en vis del är naturligt, dock måste komma ihåg att i det naturliga tillståndet sker avvänjningen stegvis där fölet vistas tillsammans med stoet. Avvänjning naturligt, stegvis eller i sällskap av andra föl förespråkas i djurskyddsföreskrifterna (Jordbruksverket, 2011) och dessa metoder har förespråkats även i Heleski et al (2002), Houpt et al (1983), Nicol et al (2005) och Waters et al (2002) studier. Viktigt att poängtera att i djurskyddsföreskrifterna fölets minimum ålder vid avvänjning är fem månader men fölet får gärna bli något äldre innan det vänjas av stoet.

Heleski´s et al (2002) studie som jämförde de olika inhysningssystem för fölen vid avvänjning var först och främst inriktad till uppfödare i USA. Där avvänjs föl ofta uppstallade i egna boxar för att undvika till exempel sparkskador och solbränd päls hos fölen inför viktiga tävlingar. (Heleski et al, 2002) I deras studie framgick det inte tydligt om de uppstallat avvanda fölen fick möjlighet till social kontakt med andra hästar och på vilket sätt i så fall. Fölens hagvistelse framgick inte heller tydligt och ifall de inte hade fått vistas ute tillräckligt och haft social kontakt med andra hästar, kan det ha förstärkt de negativa beteendena hos fölen som avvandades i egna boxar. Fölen som gick i grupp fick social kontakt, kunde röra sig fritt i alla gångarter och lära sig flockbeteendet, dvs. hitta sin plats i rangen genom naturligt beteende. Studien var relativt liten och kan därför diskuteras hur generella slutsatser kan dras av resultaten. Däremot en intressant och relevant fråga är ifall fölen i grupp sov tillräckligt liggande för att uppfylla behovet av REM-sömn. Denna sömn är viktig för fölens psykiska utveckling vilket gör frågan oerhört viktig (Rundgren, 2012 personligt meddelande). Ansvaret ligger hos uppfödaren som måste se till att det finns bekväm bädd och ligghall där alla får plats. (Jordbruksverket, 2011). Om ligghallen inte är tillräckligt stor, finns eventuellt risk för att fölen inte känner sig trygga pga. trängseln, speciellt de ranglåga fölen kan bli utjagade och risken för sömnbrist ökas.

Resultatet av Dallaire och Ruckebusch (1974) studie var att den yngsta ponnyn sov mest liggande och längsta perioder av de tre ponnyerna vilket kan betraktas som något naturligt eftersom den yngsta ponnyn hade störst behov av sömnen på grund av sin ålder (Rundgren, 2012). Grovfoder gav något längre vilotid till alla av ponnyerna och det kan ha som en generell åtanke vid planering av foderstat till en häst. Kan sägas att om fölen fodras endast med grovfoder istället för kombinerat kraft och grovfoder sover de mer. Grovfoder förespråkas även ur den synpunkten att hästen är en gräsätare och behöver i första hand grovfoder. Självklart bör foderstaten uppfylla alla behoven fölen har och kraftfoder tilläggas vid behov. Dock var även Dallaire och Ruckebusch's (1974) studie relativt liten och därför bör inte dras några slutsatser. Eftersom avvänjningen är en stressig period för fölen, finns risk att sovcyklerna blir färre och kortare vilket kan innebära psykisk ohälsa hos fölen. Som Heleski et al (2002) kom fram till sov fölen mer liggande i box än ute på lösdrift. Även om foderstat är baserat på grovfoder och eventuellt ger längre vilotid för fölen, kan trängsel i ligghall resultera till att föl inte sover tillräckligt som Heleski et al (2002) observerade. Kan alltså inte sägas att foder ger längre vilotid för fölen som inte känner sig säkra att sova. Foderstat baserad på grovfoder är fördelaktigt och ger längre vilotid för fölen som har möjlighet till sömn men bör undersökas mer omfattande innan kunskapen kan generaliseras. Fölens liggbeteende vid avvänjning är en intressant och viktig fråga då sömnen har en stor betydelse för fölens psykiska hälsa.

Nicol's et al (2005) såg tydligt var att fölen vars foderstat baserades på fibrer och fett var lugnare och stressade mindre än fölen vars foderstat var baserad på socker och stärkelse. Det framgick tydligt att fölen vars foderstat baserades på fibrer och fett samt inhysningssystemet var en välkänd lösdrift i sällskap av andra föl var lugnare än fölen med samma foderstat som fördes till en okänd lösdrift tillsammans efter abrupt avvänjning i stallet. Kan sägas att en rätt foderstat kan minska fölens stress något oberoende på vilken avvänjningsmetod som används. Dock osäkert om stressen blir minskat ifall fölens andra behov som social kontakt och sömn inte blir uppfyllda. Kan sägas att foderstaten har betydelse för fölens beteende. En foderstat som inte är anpassat till föl ökar risken även för viktnedgång under avvänjning eftersom fölens stresshormoner ökar och det kan tappa aptit vid avvänjning (Nicol et al 2005).

Rogers et al (2004), Heleski et al (2002), Nicol et al (2005), Waters et al (2002) och Houpt et al (1983) har kopplat fölens beteende till de olika avvänjningsmetoderna och flera yttre faktorer har betydelse för hur fölen klarar sig under avvänjning. Rogers et al (2004) använde sig av relativt milda avvänjningsmetoder i sin studie och slutsatsen var att de två metoderna inte hade någon större betydelse för fölens vikt. Det går inte att generalisera utifrån resultatet eftersom avvänjningsmetoderna utsatte fölen inte till några drastiska situationer som till exempel lämnat ensamt i en box. Båda avvänjningsmetoderna gick ut på att fölen fick stanna i en välkänd omgivning i sällskap med andra föl. Grupperna hade dessutom två äldre ston som eventuellt tillfört trygghet hos fölen. Fölen hade fri tillgång till grovfoder och de kunde röra sig fritt dygnet runt, dvs. de kunde utföra sitt naturligt beteende, vilket kan ha minskat stressen och därefter eventuellt minskat risken för större och långvarigare viktnedgång. En stressig avvänjningsmetod i samband med fel sorts foderstat kan leda till viktnedgång som inte återställs lika snabbt som i Rogers et al (2004) studie. Hade varit intressant att observera fölens vikt under en liknande studie som Heleski's et al (2002) studie för att se hur ensamt uppstallade fölens vikt påverkas av avvänjning.

Waters et al (2002) undersökte vilka beteendestörningar och hur ofta fölen drabbas av de vid avvänjning. Det användes många föl och flera olika metoder i studien och därför ger den en bra bild av hur ofta och hos vilka föl beteendestörningar förekommer. En tredjedel av fölen utvecklade beteendestörningar under studiens gång, risken var störst hos de enskilt avvanda fölen vilket även Heleski et al (2002), Houpt et al (1983) och Nicol et al (2002) visat. Då

studien var relativt omfattande och undersökte olika avvänjningsmetoder kan resultaten jämföras och användas vid beslutande av en avvänjningsmetod. Faktum att Waters et al (2002) inte kunde observera fölen under hela studiens gång kan ha påverkat resultaten. Fyra månader efter avvänjning då fölen åkte hem och ägarna skulle kontakta ifall fölet visade tecken på beteendestörningar kan ägarna ha struntat i att kontakta eller fölet kan ha utvecklat beteendestörningar på grund av något annat än själva avvänjningen. Om fölet blev till exempel fodrat med en fel sorts av foderstat eller inte fick tillräckligt socialt kontakt med andra hästar, kan det ha varit orsaken istället för avvänjning till att utveckla beteendestörning. Kan dock diskuteras om fölen kan ha överhuvudtaget utvecklat beteendestörningar på grund av avvänjning fyra månader efter avvänjning om de inte har visat några tecken på beteendestörningar tills det. Oavsett ger studien en omfattande bild då fölen observerades fyra månader efter avvänjningen. Studien där Houpt et al (1983) undersökte fölens allmänna beteende och avvande tre föl samtidigt med två olika metoder ger likadana resultat som Waters et al (2002) studie vilket bekräftar både Houpt's et al (1983) och Waters et al (2002) resultat. Houpt et al (1983), Waters et al (2002), Heleski et al (2002) och Nicol et al (2005) drog slutsatsen att fölen mår bättre av att ha sällskap av andra föl under och efter avvänjning och blir mindre stressade än fölen som avvandes enskilt i en box. Eftersom dessa olika studier har kunnat dra en och samma slutsats, kan det generaliseras att fölen inte bör avvänjas enskilt i box.

I den här studien har diskuterats om olika avvänjningsmetoder och den abrupta metoden ansetts vara mest stressiga för fölen (Nicol et al, 2005; Heleski et al, 2002; Houpt et al, 1983; Waters et al, 2002) I samband med den abrupta avvänjningsmetoden har använts olika kombinationer av yttre faktorer som foder, inhysningssystem och social kontakt. Heleski et al (2002) och Houpt et al (1983) avvande föl med den abrupta metoden enskilt i box utan social kontakt vilket ansågs vara den mest stressigaste metoden och den ansågs innefatta störst ökad risk till utveckling av beteendestörningar. Nicol et al (2005) använde sig av den abrupta metoden i samband med sällskap av föl i en okänd omgivning. Jämfört med stegvis avvänjning i en välkänd omgivning i sällskap av andra föl drogs slutsatsen att den abrupta metoden var stressigaste för fölen. Rogers et al (2004) använde sig av den abrupta metoden i samband med en välkänd omgivning och sällskap av andra föl. I studien användes även en stegvis avvänjningsmetod under annars samma omständigheter. Det sågs ingen skillnad i fölens beteende mellan de två metoderna. Enligt dessa slutsatser kan sägas att en välkänd omgivning minskar stressen hos fölen under avvänjning. Waters et al (2002) använde sig av den abrupta avvänjningsmetoden, den stegvis avvänjningsmetoden och den naturliga avvänjningsmetoden kopplat till olika kombinationer av yttre faktorer som social kontakt och inhysningssystem i sin studie. De drog slutsatsen att enskilt i box avvanda föl hade störst ökad risk till att utveckla beteendestörningar och minst risk hade fölen som avvandes i grupp på bete oberoende av metoden och fölen som avvandes naturligt. Kan dras en slutsats att under och efter avvänjning är social kontakt av andra föl en viktig yttre faktor som tydligt minskar risken till utveckling av beteendestörningar hos fölen. Av alla dessa slutsatser som Heleski et al (2002), Houpt et al (1983), Nicol et al (2005), Rogers et al (2004) och Waters et al (2002) har kommit fram till kan börja diskuteras om hur mycket själva avvänjningsmetoden påverkar fölens beteende och risken till viktnedgång eller till utveckling av beteendestörningar. Som det tydligt har framgått, har de yttre faktorerna betydelse för påverkan av fölens beteende. Social kontakt och inhysningssystem var bland de faktorer som påverkade mest fölens beteende under och efter avvänjningens gång (Waters et al, 2002; Heleski et al, 2002; Nicol et al, 2005). Utifrån detta kan ses att hur snabbt stoet tas ifrån fölet, dvs. avvänjningsmetod har inte tydligt betydelse för viktnedgång hos fölen eller utveckling av beteendestörningar så länge fölen kan röra sig fritt och behovet av social kontakt blir uppfyllda. Även foderstat och

behovet av sömn påverkar fölens både fysiska och psykiska hälsa och bör bli uppfyllda oavsett avvänjningsmetoden.

Till framtidens studie skulle vara intressant att undersöka hållbarhet hos föl kopplat till avvänjningsmetod. De uppstallade fölen kan ignorera sällskap och boxvandra i flera dagar efter avvänjning medan fölet i grupp slutar gnägga och springa nervöst i snitt efter en dag sedan det skiljts från stoet. Begränsad rörelseyta påverkar då hållbarheten hos fölet som blir avviant uppstallat. (Heleski et al, 2002) Hållbarheten är en viktig del av fölens framtid och bör därför tas hänsyn till vid avvänjning. Då det i Heleski's et al (2002) studie tydligt framgick att fölet är aktivare i lösdrift och kan röra sig fritt på olika underlag; på vinter/på sommar, har det samtidigt betydelse för fölens hållbarhet.

Slutsats

Fölens beteende påverkas av avvänjning på många olika sätt och påverkan beror på en rad yttre faktorer som foder, sömn, social kontakt och avvänjningsmetod. Påverkan av avvänjningsmetoden, dvs. hur snabbt stoet tas ifrån fölet måste studeras mer innan några generella slutsatser kan dras men eventuellt har inte själva metoden en större betydelse för fölens beteende så länge de andra yttre faktorerna blir uppfyllda. Föl som avvänjs ensam i box har en tydligt ökad risk till att utveckla beteendestörningar. Däremot föl som vistas i sällskap av andra föl och har fri tillgång till grovfoder samt möjlighet att uppfylla behovet av sömn, har inte en ökad risk att utveckla beteendestörningar. Avvänjning verkar inte påverka vikten så långvarigt att det skulle försämra fölens välbefinnande men några generella slutsatser kan inte dras innan mer omfattande studier gjorts.

SAMMANFATTNING

Varje år föds ett stort antal föl runt i hela världen. I det vilda håller stoet sitt föl inom fem meters radie fem månader efter födseln. Därefter börjar stoet vänja av fölet och låter avståndet växa. Människorna har redan länge sen börjat vänja av föl med sina metoder och alla dessa metoder tar inte hänsyn till föls välbefinnande. Avvänjning är en stressig period för föl, det kan tappa aptit under en period, drabbas av beteendestörningar och viktnedgång. Om föl utvecklar beteendestörningar följer de oftast livet ut och kan försämra fölens livskvalité. Den här litteraturstudien undersökte avvänjningens påverkan på föls beteende och hull.

En rad yttre faktorer som inhysningssystem, foderstat, möjlighet till sömn, social kontakt och avvänjningsmetod påverkar föls beteende och hull vid avvänjning. Inhysningssystem, social kontakt och foderstat är bland de viktigaste faktorerna som avgör hur stor risk fölen har till viktförlust och till utveckling av beteendestörningar. Avvänjningsmetodens, dvs. hur snabbt stoet tas ifrån fölet, påverka måste studeras mer innan några generella slutsatser kan dras men eventuellt har inte själva metoden en större betydelse för fölens beteende så länge de andra yttre faktorerna blir uppfyllda. Av de undersökta avvänjningsmetoderna var avvänjning enskilt i en box den stressigaste metoden och avvänjning i grupphållning på en obegränsad rörelseyta, dvs. till exempel på en lösdrift den gynnsammaste metoden.

Foderstat bör anpassas i god tid innan avvänjningen och baseras på grovfoder. Avvänjning ska helst ske i en miljö som är välkänd för fölet då det ger en vis trygghet för fölet. Avvänjning enligt svenska djurskyddsföreskrifter kan förespråkas; avvänjning stegvis, naturligt eller med hjälp av andra föl. För att ytterligare minska risken för beteendestörningar och viktnedgång bör under avvänjningen uppfyllas fölets behov av social kontakt och sömn samt att fölet har obegränsad rörelseyta och foderstat baserat på grovfoder.

REFERENSER

Litteratur:

- Andersson, I. och Lindberg, C. 2007. *Unghästar från fölstadiet upp till fem år*. Tredje upplaga, s. 13. Västerås: Ica Bokförlag.
- Dallaire, A. and Ruckebusch, Y. 1974. *Sleep and wakefulness in the housed pony under different dietary conditions*. Can J Comp Med. volym 38 (1): 65–71.
- Heleski, C.R., Shelle, A.C., Nielsen, B.D. and Zanella, A.J. 2002. *Influence of housing on weanling horse behavior and subsequent welfare*. Applied Animal Behavior Science, volym (78): 2-4
- Houpt, K.A., Hintz, H.F. and Butler, W.R., 1983. *A preliminary study of two methods of weaning foals*. New York State College of Veterinary Medicine and Department of Animal Science, Cornell University. Ithaca, NY 14853.
- Nicol, C., Badnell-Waters, A., Bice, R., Kelland, A., Wilson A. and Harris, P. 2005. *The effects of diet and weaning method on the behaviour of young horses*. Applied Animal Behaviour Science, volym (95): 205-221
- Rogers, C.W., Gee, E.K. and Faram, T.L. 2004. *The effect of two different weaning procedures on the growth of pasture-reared thoroughbred foals in New Zealand*. N.Z. Vet. J. volym 52 (6): 401-403
- Tyler, S.J. 1972. *The behaviour and social organisation of the New Forest ponies*. Animal Behavior Mono volym (5): 85-196.
- Waters, A.J., Nicol, C.J. and French, N.P. 2002. *Factors influencing the development of stereotypic and redirected behaviours in young horses: findings of a four year prospective epidemiological study*. Equine Veterinary Journal. volym 34 (6): 572-579.

Internet

- Avelsföreningen för svenska varmblodiga hästar, ASVH. 2013. *Avel – siffror och statistik*. www.asvh.se [hämtad 2013-01-21]
- Jordbruksverket, 2011. *Djurskyddsbestämmelser för häst*. www.jordbruksverket.se [hämtad 2012-11-29]
- Jordbruksverket, 2012. *Hästkattningarna 2004 och 2010*. www.jordbruksverket.se [hämtad 2012-12-12]

Personliga meddelanden från

M. Rundgren. 2012. Sveriges Lantbruksuniversitet.
